

BUGUNGI KUNDA MENEJMENTNING JAHONDA TUTGAN O'RNI

Alisherov Abdumutal Abdujabbor o'g'li

Namangan muhandislik-texnologiya instituti Menejment yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada bugungi kunda iqtisodiyot sohalarida menjmentning ahamiyati, boshqaruv san'atini yuksak darajaga olib chiqish imkoniyatlari, menjmentning o'rni va ahamiyati bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan va siz menejment haqida quyidagi ma'lumotlarni olishingiz mumkin bo'ladi. "Menejment o'zi nima?", "Menejmentning maqsad va vazifalari", "O'zbekistonda menejmentni rivojlantirish yo'llari", shu yo'nalishdagi muammolar. Bugungi kunda menejmentning nafaqat O'zbekistonda, balki rivojlangan chet mamlakatlarda ham rivojlanish omillariga katta ta'sir ko'rsatayotganligi va jamiyat hayotida muhim rol o'ynayotganligi haqida ma'lumotlarga ega bo'lasiz.*

Kalit so'zlar: *menejment, iqtisod, kibernetika, menejerlar, boshqaruv, resurslar, taraqqiyot.*

РОЛЬ МЕНЕДЖМЕНТА В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

Аннотация: *В данной статье развиты значение менеджмента в сферах экономики сегодня, возможности вывода искусства управления на высокий уровень, предложения и рекомендации о роли и значении менеджмента, а также вы сможете получить следующую информацию об управлении. «Что такое менеджмент?», «Цели и задачи менеджмента», «Пути развития менеджмента в Узбекистане», проблемы в этом направлении. Сегодня вы получите информацию о том, что менеджмент оказывает большое влияние на факторы развития не только Узбекистана, но и развитых зарубежных стран и играет важную роль в жизни общества.*

Ключевые слова: *менеджмент, экономика, кибернетика, менеджеры, менеджмент, ресурсы, развитие.*

THE ROLE OF MANAGEMENT IN THE WORLD TODAY

Abstract: *In this article, the importance of management in the fields of economy today, the possibilities of bringing the art of management to a high level, proposals and recommendations on the role and importance of management have been developed, and you will be able to get the following information about management. "What is management?", "Goals and tasks of management", "Ways of development of management in Uzbekistan", problems in this direction. Today, you will have information about the fact that management has a great influence on development factors not only in Uzbekistan, but also in developed foreign countries and plays an important role in the life of society.*

Key words: *management, economics, cybernetics, managers, management, resources, development.*

”Menejment” atamasi Amerika (ingliz) ildizlariga ega va so'zma-so'z o'zbek tiliga tarjima qilinmagan, ammo uning har qanday talqini boshqaruv faoliyatini ifodalaydi. Darhaqiqat, menejment ingliz tilidan "boshqarish, - boshqarish san'ati" ma'nosini anglatadi. Shu bilan birga, "menejment" atamasi "boshqarish" atamasi bilan to'liq sinonim bo'la olmaydi, chunki birinchisi semantik diapazonida ancha kengroq, chunki u texnik va biologik jarayonlarga ham taalluqli bo'lishi mumkin. Masalan, mashina haydash uchun menejer bo'lish shart emas va jonsiz tabiat holatini yoki jarayonlarini boshqarishda menejer mahoratidan foydalanish har doim ham mumkin yoki zarur bo'lavermaydi. Menejment deb tashkil qila olish va tadbirkorlik his-tuyg'usiga ega bo'lgan, kasbiy tayyorlangan mutaxassislarni aytish mumkin. Shu bilan birga u ko'pgina ilmiy usullarni amaliy faoliyatda ishlata bilishi kerak, ijodkor ham bo'lishi zarur. Menejment jarayoni (tashkil etish, texnologiya, rejalashtirish) tashkil etishda biznes-reja va ta'minot, moliyalash va bizne-reja, narxni shakillantirish va qarz olish va shu kabilarning vazifalashtirish, boshqaruv xodimlarini tayyorlash ilmiy-texnik taraqqiyot yutuqlarini amalga qo'llash kabilarni ta'minlashi lozim. Menejmentga bag'ishlangan ko'plab adabiyotlarda mutaxassislar "menejment" atamasi faqat bozor sharoitida faoliyat yuritayotgan muassasa, tashkilot, korxonalar, firma darajasidagi ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni boshqarishga nisbatan qo'llanilishini ta'kidlashadi. Shuni ham ta'kidlash joizki, ushbu tashkilotlar va firmalarning tabiati boshqacha bo'lishi mumkin va o'z faoliyati davomida ular nafaqat tijorat, balki notijorat maqsadlarni ham ko'zlashlari mumkin. Menejment (inglizcha: management) – (boshqarish, tashkil etish) – maxsus boshqarish faoliyati; boshqarish to'g'risidagi fan. Menejmentning holati ishlab chiqarish samaradorligiga, texnika va texnologiya darajasi hamda ishchi kuchining sifatiga ta'sir ko'rsatadi. Menejment fanining mazmuni boshqaruv tizimi va boshqaruv ob'ekti orasidagi o'zaro munosabat bo'lib, uning asosiy vazifasi boshqaruvning zamonaviy usullarini, rahbarlik san'ati sirlarini o'rganishdan iboratdir. Boshqaruv – tanlov, qaror qabul qilish va uning bajarilishini nazorat etish jarayoni hisoblanadi. Uning asosiy maqsadi bozor munosabatlari sharoitida barcha bo'g'inlarda ishlay oladigan yuqori malakali boshqaruvchilarni tayyorlashdan iborat. Menejment ijtimoiy-iqtisodiy, ijtimoiy-huquqiy, kibernetika va boshqa fanlar bilan aloqadordir. Menejment dastavval iqtisodiy nazariya fani bilan yaqindan bog'liq. U iqtisodiy qonunlarni bilib olishga va ularga mos ravishda boshqarish jarayonida iqtisodiy usullarni qo'llashga, har bir xodimga va jamoaga ta'sir ko'rsatishga asoslanadi. Bir qancha iqtisodiy fanlar: makroiqtisodiyot, mikroiqtisodiyot, statistika, mehnat iqtisodiyoti kabilar ham menejment fani bilan chambarchas bog'liqdir. Menejment bilan maxsus tayyorgarlik ko'rgan, boshqarishning qonun-qoidalarini chuqur biladigan malakali mutaxassislar – yollanma boshqaruvchilar – menejerlar shug'ullanadilar. Ular aholining alohida ijtimoiy qatlamini tashkil qiladi. Menejmentning yuqori (firma strategiyasini ishlab chiqish), o'rta (ishlab chiqarish, sotish, narx belgilash, mehnatni tashkil qilish), quyi (tsex, bo'lim doirasida ishni tashkil qilish, kunlik, haftalik, oylik ish topshiriqlari bajarilishini boshqarish) bo'g'inlari bor. Menejment so'zi juda keng darajadagi ma'nolarni anglatuvchi so'z hisoblanib, ma'nolari bir-biridan farq qiluvchi jihatlari anchagina. Shu bilan birga bularning hammasi umumiy tushunchaga birlashtiradigan bo'lsak, menejment - dunyoni boshqarish. Menejment barcha turdagi resurslarni (ya'ni tabiiy, mehnat, moliyaviy va hokazo) samarali biriktirib, foyda olishni bilish, uni ko'paytirish bilan bog'liq soha ham deb yuritiladi.

Inglizcha "menejment" so'zi, boshqaruv degan ma'noni anglatga-da, dastlab asov otlarni tushovlash ma'nosini bildirgan. Keyinchalik bu atama ikki gildirakli aravaga nisbatan qo'llanila boshlangan. Bugungi kunda esa gap personalni, odamlarni, jamoalarini boshqarish xususida boryapti. Bu o'rinda odamlar mehnati, xohish irodasidan foydalanib kelajakda mo'ljallangan maqsadlarga erishish tushuniladi. Shunday qilib, "menejment" atamasi quyidagi ma'nolarni anglatadi:

1. Boshqaruv;
2. Inson organidagi bilimlar sohasi;
3. Boshqaruvni amalga oshirganlarning ijtimoiy qatlami.

O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotini boshqarishni isloh qilish hozirgi davrgacha mavjud bo'lgan tajriba, jamiyat hayotining iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy sohalarini boshqarishning bozor nazariyasiga, qabul qilingan qonun va huquqiy hujjatlarga asoslangan holda amalga oshiriladi. Menejment sohasida jahon tajribasi, rivojlangan mamlakatlar va o'zimizda to'plangan tajribadan foydalaniladi. Bozor infrastrukturasi rivojlantirish ko'p yillarga mo'ljallangan strategik vazifadir. Mamlakatimiz "falaj qilib davolash" usulidan voz kechdi. Bu yerda bozor munosabatlariga o'tish bosqichma-bosqich amalga oshirilmogda. Davlat mulkini xususiy mulk bilan bir vaqtning o'zida kooperatsiya, tadbirkorlik, chet ellik firmalar, banklar bilan hamkorlikka asoslangan holda turli xo'jalik yuritish usullarini qo'llash yo'li bilan amalga oshirish kerak. Menejment oldiga qo'yilgan ko'pchilik vazifalar muvaffaqiyatli hal etilmogda. Hozirda iqtisodiy tashkilotlar vazifalari o'zgartirildi, boshqaruvning bozor munosabatlariga o'tishi amalga oshirilmogda, boshqaruvning ixtisoslashuv chuqurlashuvi va kooperatsiya bo'yicha aloqalar barqaror bo'lishini ta'minlovchi yangi tashkiliy tizimlari vujudga kelmogda. Islohotlar iqtisodiyotni boshqarishning barcha bo'g'inlarini - asosiy bo'g'in (korxonadan to boshqaruvning oliy bo'g'inlarigacha qamrab olgan. Korxonalar to'g'risidagi qonun korxonalar erkinligi miqyosini kengaytirdi, ularning ish natijalari bo'yicha iste'molchilar oldidagi majburiyatlarini amalga oshirdi. O'zbekistonda menejmentning nazariy asoslari va uning asosiy tamoyillari XIV XV asrlarda Amir Temur davrida shakllana boshlagan. Buyuk sarkarda "Temur tuzuklari" asarida davlat, qo'shin va boshqalarni boshqarish san'ati to'g'risida o'z qarashlarini bayon etib, izohlab bergan. Menejment fanining nazariy asosini bir necha yuz yillar davomida to'plangan amaliy tajriba natijalari tashkil etadi, ularni nazariy jihatdan asoslab turli xil konsepsiyalar, nazariy g'oyalar, ish prinsiplari va uslublari ishlab chiqilgan. Ammo alohida fan sohasi sifatida menejment XIX asrga kelib shakllana boshladi. Boshqarish fanining asoschisi - amerikalik muhandis va tadqiqotchi F. Teylor hisoblanadi. Boshqarish tamoyillarini Teylorning zamondoshi fransuz olimi Anri Fayol ishlab chiqdi.

XX asrning o'rtalariga kelib menejment O'zbekistonda tez sur'atlar bilan rivojlana boshlagan. 1966-yilda O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Kibernetika institutining tashkil qilinishi, akademik V.K.Qobulov boshchiligida olib borilgan nazariy, uslubiy, amaliy, ilmiy tadqiqot ishlari respublikada menejment fanining rivojlanishiga asos bo'ldi. Menejment sohasida birinchi tadqiqotlar sinfiy maktablar tomonidan amalga oshirilgan. Birinchi menejmlarni asosan ishlab chiqarish (texnik yondashuv) masalalari tashvishga solgan. Ular o'z faoliyatlarini ishchilarni moslash masalalariga qaratganlar. Bu maqsadlar uchun ish joyi dizayni ishlab chiqilgan. Turli operatsiyalarga ish vaqti o'rganilgan va hokazo. O'sha davrning ko'pchilik tadqiqotchilari menejment bu san'at deb tasavvur qilgan. Menejmentni bunday

tushunishning sababi hamma xodimlar ham o'z o'lchovlari bo'yicha rahbarlik lavozimiga to'g'ri kelmasligidir. XX asr oxiri XXI asr boshlarida menejment O'zbekistonda maxsus fan sifatida oliy o'quv yurtlarida o'qitila boshladi, menejmentga doir tadqiqotlar yo'lga qo'yildi, darsliklar yozildi. Menejment asosida jamoa qonun tizimlari yotadi. Iqtisodiyotni boshqaruv tizimida iqtisodiy qonunlar muhim rol o'ynaydi.

Menejment asosiy tamoyillari quyidagilar keltiriladi: yakkahokimlik va kollegiyal, ilmiylik, rejalashtirish, boshqaruv usullari va tizimlarini takomillashtirishni o'z ichiga oladi. Ishlab chiqarishni rejalashtirish -menejmentning asosiy funksiyalaridan biridir. Strategik va innovatsion boshqaruv zamonaviy menejmentni rivojlanishi uchun asosiy yo'nalish hisoblanadi.

O'zbekistonda bozor munosabatlariga o'tish davrida davlat boshqaruv shakli asosiylardan biridir. Menejmentga birinchi qiziqish 1911-yilda kuzatilgan. Xuddi o'sha paytda Frederik U. Teylor o'zining an'anaviy ravishda menejmentni ilm va tadqiqotning mustaqil sohasi deb tan olinishining boshlanishi deb hisoblangan "Ilmiy boshqaruvning tamoyillari" degan kitobini nashr etdi. Albatta, tashkilot maqsadlariga unumli ravishda erishish uchun uni tizimlashtirilgan holda boshqarish tushunchasi darhol paydo bo'lmagan. Bu konsepsiya uzoq muddat mobaynida, XIX asrning o'rtalaridan boshlab asrimizning 20-yillarigacha rivojlanib kelgan. Menejmentga dastlabki qiziqishning asosiy kuchi Angliyada boshlangan sanoat revolyutsiyasi sababchi bo'lgan. Ammo boshqaruvning o'zi tashkilot rivojlanishi va muvaffaqiyatiga jiddiy hissa qo'shadi degan g'oya ilk bor Amerikada paydo bo'ldi. 1985-yildan boshlab menejment rivojlanishida yangi davr boshlandi. Tub islohatlar boshqaruvni jamiyatni demokratlashtirish, oshkoralik va pastdan yuqoriga xalq hokimiyatini o'rnatish asosida takomillashtirishning asosiy yo'llarini ifodalab berdi. Jamiyatda demokratik jarayonlar chuqurlashuvi va rivojlanishi bozor munosabatlariga o'tishga asos bo'ldi. Jamiyatdagi tub o'zgarishlar siyosat, iqtisodiyot, menejment uslublari va texnologiyasiga jiddiy o'zgarishlar kiritishni belgilab qo'ydi.

Menejment tushunchasi tor ma'noda biror- bir tashkilot maqsadini aniqlash va unga erishish uchun zarur bo'lgan rejalashtirish, tashkil etish va nazorat jarayonlarini foyda keltirishi, samara berishi qanchalik faoliyat yo'nalishini to'g'ri tanlay bilish, qarorlar qabul qila olishga hamda uning boshqarilishini nazorat qilishga va bu jarayon borishiga bog'liq bo'ladi. Menejment keng ma'noli tushuncha sifatida jahondagi menejment va uni tashkil etishning nazariyotchilaridan biri Piter F. Druker aytganidek, "Menejment alohida faoliyat turi bo'lib, tashkil etilmagan betartib ommani bir maqsadga yo'naltirilgan samarali va unumli guruhga, jamiyatga aylantiradigan, ijtimoiy o'zgarishlarni rag'batlantiruvchi element hisoblanadi". Menejment nafaqat korxonada doirasida, qolaversa, butun bir jamiyat, davlatni o'z tanlagan yo'li, maqsad va intilishlariga yetaklovchi, iqtisodiyotni kuchli barqaror ishlovchi mexanizmga aylantirishda muhim ta'sir etuvchi kuch hisoblanadi.

Menejmentning mehnat faoliyati ijtimoiy, ruhiy, iqtisodiy, pedagogik, kasbiy va boshqa-boshqa fanlar bilan o'zaro bog'liq hisoblanadi. Ularning tavsiyalaridan foydalanish boshqarish san'atini oshiradi. Shunday qilib, menejment strategik vazifalarining tabiatini tushunish uchun uning tushunchalar toifalari bilan bo'ladigan munosabatlari birgalikda tasavvur qilish lozim. Bir tomondan iqtisod, bozor, tadbirkorlik, marketing kabilar faraz qilinsa, ikkinchi tomondan ushbu har bir tushunchalarning ko'rinishini o'zi tanlash ifodasida menejment tizimiga unsur bo'lib kiradi va birlashib borib shakl ko'rinishini oladi. Oqibatda menejmentning tashkiliy

tuzilmasi paydo bo'ladi. Korxonalar yoki tashkilotda rejalar ishlab chiqilishi, maqsadga muvofiq tuzilma, samarali axborot uzatish, zamonaviy jihoz va uskunalarning o'rnatilishi, innovatsion texnologiyalar bo'lishi mumkin. Ammo korxonalar (tashkilot, korxonalar) a'zolari kerakli darajada ishlamasa (faoliyat ko'rsatmasa) lar barcha imkoniyatlar yo'qqa chiqariladi. Xodim mashinasi emas, uni ishi kerak bo'lsa "ulash" mumkin bo'lsin. Menejmentning asosiy vazifalari korxonalar faoliyatini tashkil etish (qila olish), bozor talabi va an'anasini ko'ra bilish, chiziq, amaldorlik, chiziq- shtabli rahbarlik tuzilmasi, hududiy tuzilmasi, ishlab chiqarishning unsurlari (marketing, biznes-reja, tashkil etish, tartibga solish, rag'batlantirish, nazorat, hisobga olish, moyillik, rejalashtirish), boshqarish san'ati va shu kabilarni o'z ichiga oladi.

Bozor munosabati sharoitida zamonaviy korxonalar (firmalar, tashkilotlar) faoliyat ko'rsatishlari uchun mahsulot tanlashi va resurslarni sotib olishi kerak. Bozor iqtisodiyotida muammolarning barchasini bozor qonunlariga bo'ysungan holda o'zi hal qiladi. Hozirgi davrda bozor iqtisodiyotini menejmentning iqtisodiy usullari muhim ahamiyat kasb etmoqda. Menejmentning iqtisodiy usullari kishilarga iqtisodiy manfaatlar orqali ta'sir ko'rsatadi. Iqtisodiy usullarning mohiyati xodimlar va ishlab chiqarish jamoasiga ularning manfaati bo'lishini ta'minlovchi iqtisodiy sharoit yaratishdan iboratdir. Menejment usullari tizimida iqtisodiy usullar yetakchi o'rinni egallaydi. Menejmentda huquqiy me'yorlar davlat-huquqiy va tashkiliy-huquqiy me'yoriy hujjatlarda aks etadi. Uning jumlasiga davlat korxonasi to'g'risida qonun, tadbirkorlik haqida, mulk to'g'risida qonunlar kiradi. Lekin qonunlar har bir korxonaning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga ololmaydi. Shu sababli, har bir korxonalar, qonunga asoslangan holda, korxonada ishlab chiqarishning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga oluvchi me'yoriy qoidalar o'rnatiladi. Iqtisodiy me'yorlar korxonalar faoliyati jarayonida erishilishi lozim bo'lgan iqtisodiy ko'rsatkichlarni belgilaydi. Ular jumlasiga moliya-kredit me'yorlari, subsidiyalar olish tartibi, amortizatsiya me'yorlari, mahsulotning hisoblangan bahosi, foyda me'yori, rentabellik me'yori, fondlar uchun to'lovlar, budjetga to'lovlar, iqtisodiy rag'batlantirish me'yorlari kiradi.

Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi sharoitida iqtisodiyotning real sektori korxonalarini qo'llab-quvvatlash bo'yicha birinchi navbatda ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, kooperatsiya aloqalarini kengaytirish, mustahkam hamkorlikni yo'lga qo'yish, mamlakatimizda ishlab chiqilgan mahsulotlarga ichki talabni rag'batlantirish masalalari alohida o'rin tutadi. Ma'lumki har qanday faoliyat turi menejment asosida quriladi, chunki shu faoliyatni amalga oshirishda ko'zlangan maqsadga erishish, bajariladigan vazifalarni taqsimlash, ijrosini nazorat qilish, shuningdek, samaradorlikka erishish uchun shu faoliyatda ishtirok etuvchilar manfaatlarini himoya qilish, rag'batlantirish chora tadbirlari menejment jarayonida tashkil etiladi va muvofiqlashtiriladi. Bunda boshqaruvga iqtisodiyotda mavjud tizim ham o'z ta'sirini o'tkazadi. Menejment insonlarni ongli mehnatga, tadbirkorlikka qiziqtirish, ishga mas'uliyatlilikini nazorat qilish, ularni bilim va ko'nikmalarini faoliyatga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ta'minlash, rag'batlantirishni tashkil etishdir. Bu fanning predmeti ham xo'jalik yuritishning barcha bo'g'inlarida menejmentni tashkil etish shakllari, uslublarini ifodalovchi nazariy va amaliy tamoyillari majmuidan iborat. Boshqaruv usullarini puxta egallagan, qo'llay biladigan rahbar shu faoliyatni samarali boshqarishi nafaqat ishlab chiqarishda, qolaversa, butun iqtisodiyotni rivojlanishida katta ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, ayrim tadqiqotlar menejment kishilardan nafli samaralar olish san'ati, deb hisoblaydilar. Mukammal menejmentning xos belgilari quyidagilar: faoliyatga,

izlanishga tarafdorlik; oddiy tuzilma va kamsonli xodimlar; iste'molchiga yaqinlik; unumdorlikni ta'minlashda insonning hal qiluvchi o'rni; tadbirkorlikni rag'batlantiruvchi mustaqil idora qilish huquqi; asosiy faoliyat turiga birlamchi e'tibor; hammadan ko'ra yaxshiroq tanish bo'lgan sohaga kirishish; erkinlik va kuchli nazoratni birgalikda qo'llash. Iqtisodiy aloqalar murakkablashgan sari menejer xizmatiga talab oshadi, o'z ishining ustasi bo'lgan maxsus ijtimoiy toifa - menejerlar toifasi paydo bo'ldiki, uning alohida ijtimoiy maqomi bor. Menejer g'oyat murakkab, o'ta mas'uliyatli ish bilan shug'ullanishi, firmaning hayot-mamotiga javobgar bo'lganligi uchun ham yollanib ishlovchilar orasida eng katta xizmat haqi oladi. Umuman olganda, menejmentning roli ko'p qirrali va dinamik bo'lib, bugungi murakkab va raqobatbardosh biznes muhitida tashkilot muvaffaqiyatiga erishish uchun turli ko'nikmalar, malakalar va xatti-harakatlar to'plamini talab qiladi, yana shuni qo'shimcha qilish kerakki, korxonaning muvaffaqiyatli ish faoliyati, korxonalar salohiyatining ustuvorlik belgisi, strategik qarashlari, iqtisodiyot tarkibidagi bo'lak sifatidagi rivojlanish bosqichlari uning quyidagi holatlarda mukammal harakatini ta'minlaydi. Bularga:

- korxonaning bosh maqsadlari;
- korxonaning maqsadlariga erishishi uchun afzal vositalarni ishlatilishi;
- korxonaning nufuzi;
- korxonaning bir butun organizm bo'lib faoliyat ko'rsatishidagi tamoyillar, qoida va me'yorlar;
- xodim o'ziga oladigan majburiyatlari;
- xodim o'z burchini bajarishi uchun zarur bo'lgan xulqiy standartlar kiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 - yil 29 - apreldagi "Respublika iqtisodiyotiga to'g'ridan - to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlarini yanada takomillashtirish chora -tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4300-son qarori.
2. WTO (2019), World Trade Report 2019: The Future of Services Trade, Geneva: WTO.
3. Хакимов О.М., Курбанов З.Х., Мухаммедов Ф. Реализация возможностей тей получения легких наполнителей на основе меньше пластиковых почв в нашей республике // Science and Education. - 2021. - Т., 2. - №. 5. - С. 176-181.
4. Мухтаров Б.А., Ортиков Ё.Ю. Культурное и экономическое развитие туризма в Узбекистане // Молодой ученый. - 2016. - №. 14. - С. 375-378.
5. Rashidov U., Rashidov A. Assessment of Costs for the Quality of Logistics Activities // International journal of business diplomacy and economy. - 2022. - Т. 1. - №. 3. - С. 39-43.
6. Nodira T., Rashid X. Problems of innovation management in the higher education system // Web of Scientist: International Scientific Research Journal. - 2022. - Т. 3. - №. 11. - С. 155-164.
7. Nosirovich A.N., & Umarovich N.B. (2022). Cyberspace in the real world. Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences, 1(10), 410-414.

8. Burkhanovna K.D., Alisherovich M.R., & Ugli N.B.U. (2021). Communication as the main source of personality development. *Academica: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(5), 75–80.
9. Meskon, M.X. Menejment asoslari / M.X. Meskon, M. Albert, F. Xedouri; Ingiliz tilidan. O.I. Medved tarjimasi. - M. Vilyams, 2016 y, 265 bet.
10. M.Sharifxo'jayev, Y.Abdullayev. Menejment. Darslik. Tosh- kent: O'qituvchi, 2001.
11. Savdo iqtisodiyoti muammolari. O'quv qo'llanma. // G'.H.Qudratov, B.A.Abdukarimov, M.Q.Pardayev, va boshqalar. // I.f.d., professor M.Q.Pardayevning umumiy tahriri ostida. - T.: "IQTISOD-MOLIYA" nashriyoti, 2016. - 430 bet.
12. D.S. Qosimova. Menejment nazariyasi. Darslik. - Toshkent, «Tafakkur-bo'stoni». 2011. 336-bet.
13. M.B.Bekmuradov., X.X.Shodiyev. "Menejment nazariyasi va amaliyoti". Magistrlar uchun o'quv qo'llanma. Toshkent - 2021 y. "Zamon poligraf" OK nashriyoti. 272 b.
14. Zamonaviy menejment nazariyasi va amaliyoti (o'quv qo'llanma) Akademiya Toshkent 2006
15. Haydarov A. Ijodiy faoliyatni rejalashtirish va boshqarish- Toshkent. "Kamalak" 2019. 192 b.